

# Elsa Spielhagen

**Att känna sig lurad.** Om jag nu skall börja från min barndom och berätta vidare genom åren måste jag rama in historien med känslan av att ha blivit lurad. Så att du förstår fullt ut. Min familj, en av de få intakta familjer efter kriget, hade det bättre än de andra. Trots att ingen skulle ha det bättre än någon annan, befann vi oss högre upp. Det berodde på pappa, pappa som undkom kriget och allt vad det medförde. Han var väl något av en hästhandlare under kriget och åren efter. På något sätt hade han alltid ett lager filter eller äkta kaffe att sälja till de behövande. Till ockerpriser förstås. Klart att man kan invända mot det, profitera på andra, sargade och splittrade familjers elände. Jag har alltid fått försvara honom, han gjorde det han kunde för att föda sin familj under de svåra åren, men jag vet att det inte håller med sådant försvar. Han tjänade pengar såklart, så mycket pengar att han kunde sticka och bygga ett nytt hem åt sig själv på andra sidan muren. Bara åt sig själv. Det vet jag inte hur jag skall kunna förklara eller försvara, jag var så liten då och visste inte vad som låg bakom hans flykt från mig och mamma. Pengar förmodligen. Mamma sade att han inte var nöjd med hur vårt nya kommunistiska land utvecklades och att möjligheterna var begränsade här. Kanske var det så enkelt, men jag tror nog att han hade tröttnat på mamma och mig. Han hade tröttnat på att ta ansvar för en familj. Vi hörde aldrig något från honom mer än de paket med västtyska mark och godis som kom ibland. Så mycket kurage hade han i alla fall, att fortsätta försörja oss. Nu tänker jag att det var väl bara hans dåliga samvete som gnagde, ingen äkta kärlek till oss. Han lurade mig och mamma att tro att han älskade oss. Mamma trodde det länge, eller låtsades tro. Västtyska mark, det var högvaluta som du kommer ihåg, men du skulle väl aldrig i ditt liv ens tittat åt de pengarna. De hjälpte oss på traven, pappa tjänade mycket pengar där borta. Min far, kapitalisten som vände kappan efter vinden.

Ofta frågade jag mamma varför vi inte kunde ha flyttat med och också blivit rika på andra sidan. Hon svarade alltid att det var mycket bättre här, för här hade alla det lika bra. Alla hade jobb, lägenhet och kanske till och med en egen bil. Alla skulle få en bil tids nog. Här fanns inga som svalt eller led. Jag lyssnade så klart väldigt mycket på henne när jag var liten, som alla barn. Det var den enda vuxna hållpunkten i mitt liv och vuxna visste ju bättre. De hade varit med om mycket hemska saker, världskrig och nazisterna. Allt var bättre än nazisterna. Om inte det röda

Moskva hade hjälpt till att befria oss hade vi fortfarande levt under nazisterna, sade mamma. Amerikanerna hade inte hjälpt oss på riktigt sade hon, de hjälpte bara dem på andra sidan, medan kommunisterna hade sett till att vi hade allt vi behövde. Amerikanerna var bara ett spel för galleriet, fick jag veta. De var kapitalisterna som ville krossa vårt land och vårt folk. När jag får frågan om det inte var hemskt att växa upp bakom järnridån, förstår jag aldrig riktigt vad som menas med den frågan. Vi kände ju inte till något annat, varje barndom blir lycklig om man inte känner avundsjuka gentemot andra. Hos oss fanns kanske inte de roligaste leksakerna, men eftersom inget annat fanns, kunde man inte klaga. Varje barn skapar sin egen värld att leva i, en lycklig värld. Jag minns när de byggde muren, eller den antifascistiska skyddsvallen, som den kallades. Jag trodde verkligen på det, att det var en skyddsmur mot de onda makterna i väst, de som ville förändra oss. Det var ju något väldigt bra i det där, en mur som ingen av de onda kunde komma över. Inga fiender. Lurad igen. Tv:n talade hela tiden om hur fint det var på vår sida, varje dag kom nyheter om någon ny, majestätisk byggnad som uppförts och som bevisade vår storhet. Vi var ett starkt och enat folk, vi var ju halva Europa där bakom muren.

Nej, vi fick aldrig utrymme till att tänka efter ordentligt. Överallt sköljde politik över oss och de som inte höll med förpassades någon annanstans. Det fanns inget val, helt enkelt. För mig fanns det väl egentligen bara två vägar att välja, som för så många andra. Gå färdigt skolan och ta jobb någonstans och få samma lön som alla andra, få en lägenhet och kanske en bil, eller gå med i partiets ungdomsförbund och klättra därifrån. Klättra till en högre lön och en stor fin lägenhet. Klättra till respekt och anseende. Den tredje vägen, att motsäga sig partiet och politiken var aldrig aktuell. Det skulle bara belönas med deportering till något avlägset, undangömt ställe. Jag skulle ha blivit förvandlad till ett papper i ett arkiv över saknade personer. Dessutom tyckte jag ju om partiet, jag ville inte agitera mot dem. De hade tagit hand om min mamma och mig, mamma hade jobb på ett sjukhus och var glad för det. På andra sidan hade hon fått slava och kämpa hela sitt liv och alltid ändå stått under någon. Här var vi lika, hög som låg. Jag valde den andra vägen. Gå med i partiet och visa vad du stod för. Det är så här i efterhand väldigt underligt. Gå med i ett parti och använda sin hela tid till att övertyga ett folk som redan var övertygat. Frivilligt eller inte. Det gav mig i alla

fall anseende och en intressant fritid. Det fanns så mycket att göra där i ungdomsförbundet och alla glödde så starkt. Jag beundrade er alla utan gränser, förstod att man måste fylla sitt liv med mening, det kommer inte av sig självt. En obeskrivlig gemenskap växte fram mellan oss som var aktiva. När det inte finns något att sätta sig upp mot, när hela den politiska banan löper utan motstånd uppstår ett rus, ett rus av att färdas flera hundra kilometer i timmen utan att någon hejdar en. Allt finns bara till för att bevisa ens egen storhet. Man blir oövervinnlig, inget kan krossa en. Det fanns inget stopp, vi var de största, odödliga. En lycklig tid, som jag kommer ihåg den. Aldrig tråkigt. Sätta upp dagordningar, rekrytera nya medlemmar och skriva tal, samtidigt som vi fick vara nära de stora i partitoppen. Mamma fick ett foto med mig, Ulbricht och Honecker på, från något stort partimöte. Hon blev mycket glad och framför allt stolt. Hon såg att jag på väg att bli något, jag trodde att jag skulle bli något. Lurad.

Som i alla rastlösa ungdomshjärtan fann det en längtan till något mer. Du kände det och jag kände det. Alla har någon gång upplevt suget efter större utmaningar, nya sätt att bevisa sin duglighet. Klättra högre mot anseende. Klättra högre mot ärans tinnar, för att uttrycka sig dramatiskt. Även om arbetet i ungdomsförbundet beredde mig många lyckliga stunder och fick mig att känna mig viktig måste det finnas något mer, tänkte jag. Ett ännu påtagligare sätt att visa staten och partiet min lojalitet. Det fanns det, i fjärran Sovjet. I den röda borgen, moderstaten. Dagen då rekryterarna kom kunde jag inte tveka längre, det fanns ingenting att diskutera om. Du kände likadant. Våra hjärtan slog i samma takt. Vi var många som anmälde oss, bara ett fåtal klarade proven. Vi var fem av dem.

Ett logement, fyra personer som för alltid bränt sig fast hos mig. Särskilt en av dem, du, Jan. Min älskade. Livet hade fyllts av nytt blod. När jag såg er alla kunde jag inte annat än rysa och le. Allt var vårt. Det spelade ingen roll hur tuffa de här två åren skulle bli, jag skulle klara det. Jag visste att vi alla skulle klara det. Vi var en okrossbar enhet. Något helt nytt uppfyllde mig, inte alls som på samma sätt som i partiet, det här fyllde mig mer med en stolthet över mig själv. Jag kunde känna att jag var ansvarig för mitt liv. När vi var färdiga skulle vi arbeta för underrättelsetjänsten. Vi skulle ut till väst, till fienden. Spionage.

Du hakade dig fast från första början, du var allt som jag någonsin velat vara. Som du skrattade och skämtade om allting, samtidigt som allvaret ständigt brann bakom leendet. Hur skulle jag kunna undgå att bli förälskad i dig,

hur skulle någon kunna undgå det? Det rufsiga håret och det där pojaktiga leendet grep tag i mig med stålklor. På så sätt försvann de andra lite grand. De blev mer som bakgrundsgestalter, en fond till oss. Det var väldigt romantiskt, de två blivande agenterna som båda brann av övertygelse och av kärlek till varandra. Soldatkärlek. Jag vet att alla tyckte om dig, men för mig betydde du allt då. Du var den enda anledningen till att jag klarade av utbildningen. Utan dig hade jag gett upp snabbt. De andra, jag vet inte. Vi sade att vi aldrig skulle släppa taget om varandra, men redan då visste jag att de skulle få gå åt sidan för dig. I mitt liv skulle det inte finnas plats för några andra. Egentligen borde det ju ha varit Thomas som jag föll för, vi hade båda arbetat i partiet och byggde våra liv på det, men han hade inte din magnetism. Han var som en tavla, utan egen vilja. Maria, jag undrar vad det blev av henne, hon tyckte om dig, men det var inte kärlek. Hon verkade inte lika äkta som oss andra. Erich, soldaten. Stackarn, vad gjorde han efter utbildningen, han talade aldrig om det. Det var bara vi, Jan. Vi som verkligen gav oss ut till den andra sidan.

Vi trodde att vi skulle träffas varje vecka, att vi skulle ta taget till varandras städer, men så blev det naturligtvis inte. Jag var fast i Hamburg och du var fast i Berlin. Jag ringde ofta, men du brukade vara ute. Var det så att jobbet tog all din tid, eller undvek du mig? Om du ändå kunde ha berättat vad det var som hände, varför du gled bort från mig. Det var en mycket tung tid, utan dig. Jag gjorde mitt jobb bra, men utan dig kändes det som om allting kvittade, jag förstod inte varför jag arbetade åt dem. Jag fick ägna mig åt industrispionage, fotografera fabriker och andra produktionscentrum. Allt i egenskap av industriell säkerhetsinspektör. Det enda riktiga borde ha varit att slå sig ner där, anamma den västtyska livsstilen och glömma sitt förflutna. Jag höll mig kvar, höll mig krampaktigt kvar vid tanken på dig och att allt skulle bli bra igen. All min möda kändes bortkastad, alla åren jag brunnit kändes bortslösade. Jag kunde inte bli arg på dig, jag hade inte orken eller viljan att ändra min kärlek och längtan till hat. Jag ville inte hata dig eller någon annan. Att få träffa dig kändes nödvändigt och jag var tvungen att kontakta allihop som svepskäl. Vi satt på den där jävla krogen i Hamburg där jag bodde och allt var helt dött. Ni låtsades vara glada, men jag vet att ni tyckte det var besvärande. Stor sak i det, jag fick träffa dig. Jag tyckte det som om något hade dött hos dig, du var förändrad. Något annat hade tagit sig in i ditt hjärta, något ondskefullt och tärande. Men jag var glad, jag var glad över att se dig. Minnena av dig som du en gång hade varit hjälpte mig att klara av den kvällen, men jag kände mig ändå lurad och bitter.

Du kom till mig en gång till. Helt oanmäld stod du framför dörren med det där leendet. Jag borde ha blivit överlycklig, men något tog emot. Du hade sårat mig så djupt genom att glömma mig och jag ville hämnas, antar jag. Hämnas genom att göra mig kall och oåtkomlig. Varför gjorde jag det? Varför var jag så jävla mänsklig att jag ville visa stolthet. Vi gick på bio, *Who's that knocking at my door?* med Harvey Keitel. Martin Scorsese. Jag hörde hur du andades under hela filmen, kände hur nära du var. Ville krama om dig och gråta, gråta i hundra år.

Men jag var för stolt. Vi gick ut från salongen, stannade vid en gatukorsning för att ta farväl. För alltid, den här gången. Då såg jag något i dina ögon som inte funnits där förut, en rädsla. En vilja att berätta något, eller erkänna något. Du var rädd. Du ville så gärna berätta. Det gällde ditt liv, förstår jag nu. Jag lät dig inte berätta, gav dig helt hastigt en kyss och gick därifrån. En judaskyss. Jag ville visa dig vad du hade gjort mig, hur mycket du hade sårat mig. Om jag hade låtit dig berätta hade du kanske levat idag.

Jag fick brevet där någon berättade att du avlidit. Varför? Det var något som plågade dig så, något du gjort. Något slet dig ifrån oss och jag kunde ha hjälpt till att förhindra det. Jag kunde ha svalt min stolthet, öppnat mitt hjärta och tagit dig till mig. Du kunde kanske levat idag, om jag inte hade varit så förbannat stolt. Så förbannat mänsklig. Allt som krävdes var medmänsklighet men jag kunde inte förmå mig till det. Förlåt mig Jan.

Tjugosju år sedan. Så länge sedan var det jag fick det där brevet och mycket har hänt runt omkring oss. När vi blev ett land för fjorton år sedan trodde jag att det skulle bli annorlunda. Den där kvällen när alla var så glada och kramade varandra, visst kunde ingenting gå fel då? Vi var ett nytt land som tog ett gemensamt språng in i en ny varm tid av jämlikhet och broderskap. Våra drömmar krossades strax efteråt. Vem tror du vill ha ett främmande folk i sitt land? Vi blev främlingar, avskydda sådana. De lovade oss frihet och välkomnade oss till det nya landet, men de vill inte veta av oss. Vi är spetälska. När den första empatin och euforin över vårt enade land gått över fanns det ingen plats för oss. Vi är värre än alla gästarbetare tillsammans. De vill inte ge oss jobb, de skyller den dåliga ekonomin på oss. Vi bara tar och tar och ger ingenting. Du skulle inte tycka om det som det är nu. Du skulle bara längta hem till ditt gamla land, till den dunkla romantiken från förr. Till ditt och mitt hem. De har lurat oss.

Den flyter på, tiden. Jag har hittat ett jobb, på ett revisionsföretag, men viljan från förr är borta, jag känner inte glädje. Jag tillhör ju de oönskade. Något saknas, vi har blivit gamla, en rest från förr. Det finns ingen plats för oss i det nya samhället. Allt är så nytt här, jag känner inte igen mig. Allt blir mer och mer främmande för varje dag. Det som fanns kvar från vår verklighet har rivits och fått ge plats åt stora glasbyggnader. De bygger glashus. Våra drömmar har tagits ifrån oss och lämnats bort till historieskrivare och museer. Det finns många som jag, som driver runt dagarna i ända utan att känna sig hemma. Trots att jag bor på den gamla sidan, på andra sidan den imaginära muren, känner jag mig inte hemma. Fåfänga, kanske, eller en äkta tomhet. Mitt barndomshem är rivet, borta med alla minnen från den tiden. Våra minnen är borta. De finns att läsa om i lexikon och skolböcker. Jag gör inte mycket på min fritid, träffar inte mycket folk längre. Det är för sent att knyta nya kontakter, vi är dömda att leva ensamma. Jag går på bio ibland, någon gammal film i svartvitt. Ser hela filmen, lyssnar på skådespelarna, lyssnar på hur du andas. Känner hur nära du är, kramar om dig och gråter i hundra år. Blir aldrig mer lurad.

2 juni 2003

*Elsa,*

*Löftet om att aldrig släppa taget, att alltid hålla sig kvar gäller än. Vi vet alla att vi menade vad vi sade och löften är till för att hållas. Tillräckligt mycket vatten har flutit under broarna för att vi skall kunna mötas igen och tala om vad som hände med oss. Det är svårt för oss alla att riva upp gamla sår men för att kunna leva vidare är det tyvärr nödvändigt. Vi har nog alla gått för länge i samma fotspår och det är dags att ta ett nytt kliv. Vi träffas om en vecka klockan 14.00 på Ludwigstraße 15, andra våningen.*

*Hälsningar,  
Thomas, Maria, Erich*